

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

LYMBUS 2021/I

Tartalom

- 9 A magyarságtudós Jankovics József (1949–2021)
(*Monok István*)
- 13 Nyerges Judit (1947–2021)
(*Szabó András Péter*)
- 15 NEUMANN TIBOR
A Kubinyi család elveszett okleveleiről.
(Kubinyi László budai udvarbíró Pest megyei szerzeményei)
- 49 PÉTERFI BENCE
György bajor herceg követeinek 1502. évi magyarországi látogatása
- 91 MIKÓ GÁBOR
A szövegkiadás metodikai problémái késő középkori formuláriumok esetében
(Oláh Miklós formuláskönyvének példája)
- 119 FARAGÓ DÁVID – KASZA PÉTER – SZOVÁK MÁRTON
Pótlások a Brodarics-kiadáshoz
- 149 SZOVÁK MÁRTON
Szapolyai-levelek Marin Sanudo naplójában
- 199 VIROVE CZ NÁNDOR
A bányák, a főurak és a Leányvári Boszorkány.
Levelek Selmecebánya és a Balassa család kapcsolatához
(1533–1549)
- 257 SARUSI KISS BÉLA
Elképzelések a bányavárosok védelméről 1552–1553
- 277 BÁNDI ANDRÁS
Egy Szebenben őrzött, 1579-es kiadású Eber-kalendárium feljegyzései

- 297 PETNEHÁZI GÁBOR
Brutus az olvasóhoz. A *Rerum Ungaricarum libri*
trentói kéziratának bevezetése
- 337 KOVÁCS DÓRA
Ecsedi Báthory István levelei Várday Katához (1588–1605)
- 399 KÁDÁR ZSÓFIA
Az 1634/35. évi soproni országgyűlés meghívottai és
résztevői. Forrásközlés és névjegyzék
- 467 KÁRMÁN GÁBOR
A „kassai polgárok válasza” I. Rákóczi György kállói
kiáltványára: Egy katolikus politikai pamflet 1644-ből
- 491 SZALAI ÁGNES
Béldi Pál és Ébeni István jelentése a fejedelmi tanácsnak
az erdélyi végvárok állapotáról (1665)
- 507 KÁROLYI BÁLINT
Adalékok Nádasdy István nyugat-európai utazásához.
Levelek ifjabb Zichy István levelestárcájából (1669–1670)
- 527 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Nicolaus Zaffius köszönetnyilvánító levelei
a gályarab prédikátorok kiszabadításáért (1676)
- 543 NAGY KORNÉL
Oxendio Virziresco örmény unitus misszionárius 1687. évi
olasz nyelvű levele hittérítői tevékenységéről
- 555 MITROPULOS ANNA DIÁNA
„Konyhára való szükséges dolgok.”
Feljegyzések egy lakodalom előkészületeiről (1688)
- 569 SERFÖZŐ SZABOLCS
A *Litterae Annuae* leírása a pozsonyi jezsuita kollégium
lépcsőházának egykori falképciklusáról (1698)
- 585 ŐSZ SÁNDOR ELŐD
A Gyulafehérvári Református Egyházmegye gyülekezeteinek
jelentései a Hóra-felkelés során keletkezett károkról

- 615 MÉSZÁROS GÁBOR – TAMÁS MÁTÉ
Levélből ügyirat. Gróf Festetics János levele XX-nek
a Somogy vármegyei tisztújításról (1813) és hivatali
visszaélésekről
- 635 NAGY PÉTER
Bécsből Drezdáig.
Dósa Elek tanulmányútjának első, csehországi szakasza
(1830)
- 659 PAPP JÚLIA
A mohácsi II. Lajos-emlékmű tervének iratai
1836-ból és 1846–1848-ból

A *Litterae Annuae* leírása a pozsonyi jezsuita kollégium lépcsőházának egykori falképciklusáról (1698)*

Az osztrák–magyar jezsuita rendtartomány *Litterae Annuae* című kéziratos krónikájának 1698. évi kötete részletes leírást tartalmaz a pozsonyi (rég) jezsuita kollégium lépcsőházának újonnan elkészült falképeiről.¹ Az eddig ismeretlen forrás alapján jól rekonstruálható a később elpusztult (vagy lemeszelt²) képciklus ikonográfiai programja, amely különleges emléke volt a jezsuita rend magyarországi művészeti örökségének.

A 18. század elejétől a jezsuitáknak két rendháza is volt Pozsonyban: a Szent Márton-templomtól északra álló régi és a főtéri Salvator-templom mögötti új *collegium*. A Pázmány Péter által 1622-ben alapított Káptalan (ma: Kapitulská) utcai rendház kétszintes épülete 1630-ra épült fel, amint azt a főkapu oromzatán látható Pázmány-címer és felirat is hirdeti. A rendtagok szállása, azaz a klauzúra, valamint a kápolna, a refektórium és a könyvtár mellett itt kapott helyet a jezsuiták patikája és gimnáziuma is.³ 1673-ban a rend megkapta az evangélikus gyülekezettől elvett főtéri templomot és a mögötte álló iskola-épületet, valamint két szomszédos lakóházat is. Ez utóbbiak helyén 1699–1713 között a jezsuiták új kollégiumot építettek, amelybe 1714-ben gimnáziumuk is átköltözött a Káptalan utcából.⁴

A régi rendház épületében a lépcsőház a kaputól északra helyezkedik el, amelyben párhuzamos kétkarú lépcső vezet a két felső szintre, a félemeleteken lépcsőfordulóval,

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00267/19/2) támogatásával készült.

¹ ÖNB Hs. Cod. 12094, f. 56–57. A *litterae annuae* az egyes jezsuita rendházak éves jelentéseit tartalmazza, témakörönként egy kötetbe másolva. Az osztrák–magyar rendtartomány 1550–1771 közötti évkönyveiből a rend római központi levéltára (Archivum Romanum Societatis Jesu), az Österreichische Nationalbibliothek és a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár őrzi egy-egy sorozatot, azonban ezek egyike sem hiánytalan. A kötetek jegyzékét lásd STAUD, 1984, 45–53; KÁDÁR, 2020, 22. Az ÖNB az 1615–1771 közötti évkönyvek teljes sorozatát őrzi, amely a jezsuita rend feloszlata (1773) után a bécsi kollégiumból került a császári könyvtárba. A bécsi sorozat mikrofilmen az MTA Könyvtárában is kutatható. Az egyenként mintegy 300 oldal terjedelmű kötetekből álló forrástömeg részben nagy terjedelme, részben a hozzáférés nehézsége miatt magyar vonatkozásban még jórészt kiaknázatlan. A sorozat digitalizálását az ÖNB 2021–2022-re tervezi.

² A Szlovák Műemlékvédelmi Hivatal még nem végzett falkutatásokat a lépcsőházban. (Eva Falbová szíves közlése.)

³ A pozsonyi jezsuita kollégium 17. századi történetéről: ORTVAY, 1905, 217–223; KÁDÁR, 2020, 83–90. A Káptalan utcai épületben 1936 óta a Cirill és Metód Papi Szeminárium (ma a Comenius Egyetem Római Katolikus Teológiai Kara) működik.

⁴ 1714-től a Káptalan utcai rendház rezidenciaként, a főtéri pedig kollégiumként működött.

amelyről két-két ablak nyílik az utcára⁵ (1. és 2. kép). A freskók az első és második emelet közötti lépcsőkarok és a forduló oldalfalait és boltozatát díszítették.

A lépcsőház kifestésére, s ezzel reprezentatív térként történő kialakítására tehát közel hetven évvel a kollégium felépítése után került sor.⁶ Mindehhez feltehetően a győri jezsuita kollégium szolgált mintaként, ahol egy évvel korábban, 1697-ben készült el a dízlépcsőház stukkódíszje és falképciklusa, amely szintén az első és a második emelet közötti falfelületeket díszíti.⁷ A győri lépcsőház oldalfalain és boltozatán ovális képmezőkben 23 embléma kapott helyet, amelyek a *Salve Regina* kezdetű Mária-himnusz sorait, vagyis az Istenanya különböző címeit jelenítik meg. A legújabb kutatások szerint az emblémaciklushoz Anton Wierix 1598-ban kiadott *Salve Regina*-metszetsorozata szolgált előképként.⁸

A győri emblémaciklus tehát a jezsuita atyák Mária-áhitatához szolgált vizuális támaszként. Alapvető rendeltetése az volt, hogy az elvont fogalmak képi megjelenítésére szolgáló emblémák segítségével inspirálja a szerzeteseket a meditációra, a képek és az általuk megjelenített gondolati tartalmak fölötti elmélkedésre. A pozsonyi lépcsőház falképegyüttese ugyancsak mariológiai tárgyú, ám a győrinél összetettebb ikonográfiai programot jelenített meg, részben szintén emblémák segítségével.

A győri kollégiumhoz hasonlóan a lépcsőház Pozsonyban is a jezsuita atyák napi tevékenységének színtereként szolgált: a kollégiumban lakó mintegy 20 rendtag ezen keresztül közlekedett a földszinti refektórium, az első emeleti kápolna és könyvtár, valamint második emeleti szobáik és az épület déli szárnyában elhelyezkedő, külön bejáraton és lépcsőházon keresztül megközelíthető gimnázium között. A győri freskóciklushoz hasonlóan tehát a pozsonyi is reprezentatív meditációs objektumként szolgált a jezsuita atyák számára, összhangban a jezsuita rend meditációs és képretorikai hagyományával, s azzal a jezsuita koncepcióval, amely az *Ad maiorem Dei gloriam* jelmondat jegyében a műalkotásokat Isten dicsőítésének és a hívő lélek Istenhez való felemelésének adekvát eszközeként fogja fel.

A pozsonyi képciklus ikonográfiai programjának középpontjában az 1696. novemberi csodás könnyezése nyomán kegyképként tisztelt pócsi Istenszülő-ikon ábrázolása állt. Az 1697 nyarán I. Lipót által Bécsbe szállíttatott, majd az 1697. szeptember 11-i zentai csata után a töröktől oltalmazó palládiumként is tisztelt kegykép aranyozott keretbe foglalt „másolata” a lépcsőfordulóban, a két ablak közötti falmezőn jelent meg, amint két lebegő angyal a Szent Koronát tartotta a kép fölél. A pócsi Szűzanya tehát a

⁵ Az épületről 1783-ban készült felmérési rajzok (pince, földszint, I. és II. emelet) MNL OL T 1, Nr. 111. (<https://maps.hungaricana.hu/bu/MOLTervar/164/>. Utolsó letöltés: 2021. október 30.) A gimnázium 1714-ben költözött át a Szent Salvator-templom mögötti jezsuita rendházba.

⁶ Az épület más reprezentatív helyiségeinek (kápolna, könyvtár, refektórium) kifestéséről nem tudunk, ám feltételezhető, hogy a kiemelkedő jelentőségű kollégiumban sor került erre. A könyvtár berendezéséhez tartoztak egykor Pázmány Péter és Kecskés János pozsonyi kamarai pénztárnok 17. századi képmásai, amelyek az 1830-as években a Pannonhalmi Főapátság gyűjteményébe kerültek. TUSOR, 2013.

⁷ KNAPP, 2001. A *Litterae Annuae* 1697. évi kötete nem számol be a győri lépcsőház kifestéséről.

⁸ KUSLER, 2021.

Mennyek királynéjaként, s egyben a Magyarok Nagyasszonyaként került a program középpontjába.

A lépcsőforduló bal oldali falán az osztrák–magyar rendtartomány térképe (*tabula geographica*) kapott helyet, amelyet a leírás szerint a pócsi Szűzanya képét övező sugárkoszorú fénye „ragyogott be”.⁹ A kegyképből kinyúló három sugárnyaláb között Loyolai Szent Ignác és Xavéri Szent Ferenc alakját ábrázolták, a pócsi Máriát a Jézus Társaság patrónájaként feltüntetető felirattal (*Protectrix Sociorum*). Efölött egy I. Lipót császárnak tulajdonított kronosztichonos felirat volt olvasható egy kartusban,¹⁰ amely azt adta hírül, hogy a könnyező Szűz iránti áhítat ezen emléke abban az évben (1698-ban) készült, amelyben a császár a kronosztichont készítette.

A jobb oldali falon a zentai csata jelenete volt látható, amelyben Savoyai Jenő herceg győzelmet aratott a háromszoros török túlerő felett. Az égbolton az Istenszülő lebegett egy sason állva, siratva az elesetteket.¹¹ Ez alatt I. Lipót császár és I. József magyar király lóháton ülő, német és magyar csapatokat vezénylő alakja kapott helyet. Mellettük a zentai csata évszámát adó kronosztichon éltette a szultán fölött győzedelmeskedő császárt és fiát. A képmező fölött egy I. Lipót által alkotott kronosztichon volt olvasható egy kartusban, amely a császár újívi jókívánságát fejezte ki a jezsuita rendnek. A pozsonyi atyák a bécsi Am Hof téri jezsuita kollégiumból (*Professhaus*) „kölcsonözték” a kronosztichont, amelyet I. Lipót leánya, Mária Erzsébet főhercegnő saját kezűleg írt az ottani ebédlő falára 1698 januárjában.¹²

A lépcsőforduló boltozatán nyolc embléma kapott helyet két csoportban, amelyek jelképes értelme a pócsi Istenszülő könnyeire, illetve a zentai győzelemre vonatkozott. A bal oldalon az első embléma „a tengerből kiemelkedő” jelképet – feltehetően szivárványt – ábrázolt, amelyet a mottó (*Haec nuntia pacis*) a béke hírnökeként tüntetett fel.¹³ A másodikon Gedeon gyapja szerepelt, rajta harmatcseppekkel. Az ószövetségi történet szerint Gedeon a midianitákkal folytatott harca előtt jelet kért az Úrtól, hogy vele lesz a harcban (Bír 6,36–40). Az éjszakára kitett gyapjú harmatos lett, míg körülötte a föld száraz maradt, ami csodajelként adta hírül Izrael bírójának, hogy az Úr oltalmazni fogja őt és népét. A pozsonyi embléma lemmája a győzelem jeleként tüntette fel a Gedeon gyapját, így annak harmatcseppei mintegy ószövetségi prefigurációként utaltak a zentai csatában segítő pócsi Szűzanya könnycseppeire. A harmadik embléma

⁹ A pócsi kegyképpel ábrázolja Magyarország térképét egy müncheni jezsuita geográfus négy évvel később megjelent mariológiai műve is. SCHERER, 1702, 106 után.

¹⁰ I. Lipóttól több, maga által koncipiált kronosztichont is ismerünk, így például 1688 januárjában, amikor Máriavölgybe látogatott, a kolostor egyik szobájának falára saját kezűleg írt a máriavölgyi Szűzanyát dicsőítő feliratot. SERFŐZŐ, 2010, 1217.

¹¹ Az ábrázolás feltételezhető metszetelőképe: *Abgetrocknete*, 1698, 263. A sas itt a kereszténységet jelképezi, karmaiban a „török félholdat” tartja. A kötetről: KNAPP, 2004.

¹² ÖNB Hs. Cod. 12094, f. 58v.

¹³ A szivárvány Mária-szimbólumként, *Nuncia* [!] *pacis* mottóval szerepel például egy 1675 körül az ingolstadt-i jezsuita egyetemen készült tézislapon. LECHNER, 1985, 76. A *Nuntia pacis* mottó Győrben Noé özönvíz utáni égő hálaáldozatának jelenetéhez társul, ahol az Úr szivárvány képében jelent meg, az emberiséggel kötött új szövetségét jelképezve (1Móz 9,13). KNAPP, 2001, 212; KUSLER, 2021.

kinyílt kagylót ábrázolt, amely a reá hulló harmat-, illetve könnycseppektől igazgyöngyöt terem. A negyedik a sötét fellegek között felragyogó Esthajnalcsillagot mutatta, amelyet a mottó a szebb jövő reményeként értelmezett.

A boltozat jobb oldalán, a zentai csata képe fölött az első embléma esőtől öntözött, zöldellő babérágat ábrázolt, a törökök felett aratott győzelemre utalva. A másodikon egy várak között álló szökőkút volt látható, fölötte a könnyező Mária-kegyképpel. A mottó szerint a szökőkút, illetve a kegykép „felüdíti Marsot”. Az embléma tehát a zentai csatában segítő kegyképként, illetve mennyei hadúrniként jelenítette meg a pócsi Szűzanyát. A harmadikra Noé bárkája került az olajágot hozó galambbal, amely az Úr haragjának elmúltát jelképezte, a negyedik pedig a hőséget csillapító alkonyati zápor a lenyugvó nappal.

Az emblémák picturáihoz – az első kivételével – az *Abgetrocknete Thränen* című, a pócsi kegyképről szóló, emblémamagyarázatokat és prédikációkat tartalmazó kötet szolgált előképpül¹⁴ (3–10. kép). A 36 emblémát tartalmazó mű Nürnbergben jelent meg a pozsonyi falképek elkészültével egy évben, 1698-ban.

Az első lépcsőkar oldalfalain négy képmező kapott helyet, amelyek Szűz Mária életének, pontosabban Jézus gyermekségének két-két jelenetét ábrázolták, míg a boltozaton Mária és József eljegyzésének jelenete volt látható. A második lépcsőkar képein Mária elszenderülésének jelenetei voltak láthatóak.

Pálffy Miklós császári tábornagy, Pozsony vármegye főispánja támogatásával a lépcsőtől az atyák szobáihoz vezető folyosó mennyezetére a négy elemet jelképező ószövetségi jeleneteket festettek. A vizet Tóbiás alakja idézte meg, amint kifogja a halat a folyóból (Tób 6,4). A levegőt Habakuk próféta jelképezte, akit az Úr angyala Dániel barlangjába repített, hogy ételt vigyen neki (Dán 14,36). A földet az öntelt Nabukodonozor babiloni király elevenítette meg, amint az Úr büntetéseként „füvet legelt, mint az ökrök” (Dán 4,22). Végül a tüzet a kemencébe vetett három ifjú históriája testesítette meg (Dán 3,50). A folyosó falain jezsuita szentek képmásai és térképek függtek.

A *Litterae Annuae* nem szól a freskók megrendelőről, amint a festőről sem. A győri képciklus programjának konceptora – elogiuma szerint – a rendház 1696-ban kinevezett rektora, Maximilian Scherhäkl volt. Pozsonyban 1697 júliusától 1700-ig a nürnbergi születésű Anton Derchen (1649–1717) volt a kollégium rektora, aki „hivatalból” a pozsonyi jezsuiták Nagyboldogasszony-társulatának vezetője (*praeses*) is volt egyben.¹⁵ A képciklus mariológiai tematikája alapján elképzelhető, hogy ő volt a freskók megrendelője és programalkotója,¹⁶ mivel azonban Derchen a korábbi és a később években is főként a bécsi

¹⁴ A 2–8. embléma előképei a leírás sorrendjében: *Abgetrocknete*, 1698, 401 (a lemma forrása: 332); 289, 60, 428, 212, 160 (a lemma forrása: 96). A nürnbergi kötet emblémái szolgálták előképpül Szerdahelyi Gábor *Laureatae Lacrymae, seutriumphus... Leopoldi I... 1697* (Graz, 1698) című kötetének címlapelőzmetszetéhez is. Tüskés, 2009, 269.

¹⁵ CP V., 753. A pozsonyi kollégium historia domusa nem említi a falképeket, ám az 1698. évből csak az október–decemberi időszakra vonatkozóan tartalmaz bejegyzéseket. ELTE EK K Ab 98, fol. 78v. A Szűz Mária-kongregációról: KÁDÁR, 2020, 263.

¹⁶ Derchen elogiuma nem említi szerepét a pozsonyi lépcsőház kifestésében, de hangsúlyozza, hogy sokfelé elhelyezte a Boldogságos Szűz ábrázolásait, hogy ezáltal is serkentse a képek mellett elhaladóknak a

kollégiumban működött, a kollégium magyar hitszónoka (Christoph Bitterkraut, illetve Rényes István) is betölthette ezt a szerepet.

A pozsonyi falképegyüttes a pócsi kegykép kultuszának és a török felett győzedelmeskedő I. Lipót 17. század végi magyarországi reprezentációjának egyaránt különleges emléke volt. A képciklus a két gondolati tartalmat ötvözve szakrális összefüggésben tüntette fel a keresztény császár diadalát az oszmánok fölött. I. Lipót győzelmét az 1698 őszén már előkészítés alatt álló, 1699 januárjában aláírt karlócai béke tette hivatalossá, amely az oszmán hódoltság alól addig visszahódított területeket, azaz Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség nagy részét – a Temesköz kivételével – végérvényesen Lipót uralma helyezte. Különösen figyelemre méltó, hogy a pozsonyi képciklus kevesebb mint két évvel a pócsi kegykép 1696. novemberi könnyezése után elkészült, az emblémákhoz előképül szolgáló kötet pedig ugyanabban az évben jelent meg Nürnbergben. Mindez jól érzékelteti a pócsi kegykép 1697-től felívelő kultuszának rendkívüli dinamikáját. A gondolati tartalmát tekintve a pozsonyi falképciklus Batthyány Boldizsár 1698-as, tehát a pozsonyi falképekkel egyidős tézislapjával állítható párhuzamba, amelynek témája a pócsi Istenszüdő oltalma alatt aratott zentai győzelem allegóriája. Az augsburgi Johann Andreas Pfeffel által készített, a grazi jezsuita egyetemen bemutatott tézislap a zentai csatátér fölött kétfejű sasos diadalkocsin ábrázolja a kegyképet.¹⁷ 1698. július 7-én a budai jezsuiták hálaadó körmenettel ünnepelték a zentai győzelmet, amelynek során a máriapócsi kegykép arany sugárkoszorúval övezett másolatát hordozták körbe a városban.¹⁸

Amint a forrás hangsúlyozza, a lépcsőház kifestése a régi pozsonyi rendház ékessége volt. A szöveg azzal a költői kérdéssel zárul, hogy ha a Szent Márton-templom melletti régi kollégium így ragyog, akkor hogyan tündökölhét a Szent Salvator-templom melletti új rendház?¹⁹

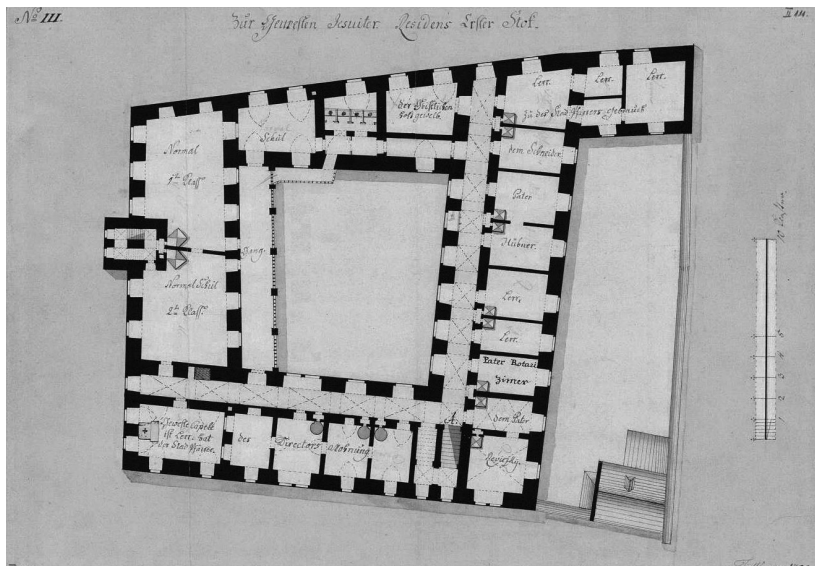
Mária iránti tiszteletet. ÖNB Hs.Cod. 12111, p. 192. „Primos post Deum Matri Virgini detulit amores, cuius imagines ubi que exposuit transeuntibus venerationi futuras.”

¹⁷ GALAVICS, 2004, 24. kép.

¹⁸ ÖNB Hs. Cod. 12094, f. 23.; OSZK K Fol Lat 3440, 31r. Lásd még VÁRHIDI, 1988, 122.

¹⁹ A Szent Salvator-templom melletti jezsuita rendház kifestéséről nem szólnak a források, de tudjuk, hogy az itteni lépcsőházban a passau Segítő Mária kegyképének másolatát helyezték el. ÖNB Hs. Cod. 12110, p. 152. „Gradibus domesticis Posonii decora cessit in Passaviensi Auxiliatrici amoena icon e corona desuper...”

Illusztrációk

1. kép. A pozsonyi jezsuita kollégium I. emeletének 1783. évi felmérési rajza – „A” betű jelöli a freskókkal díszített lépcsőházat (MNL OL T 1, Nr. 111)

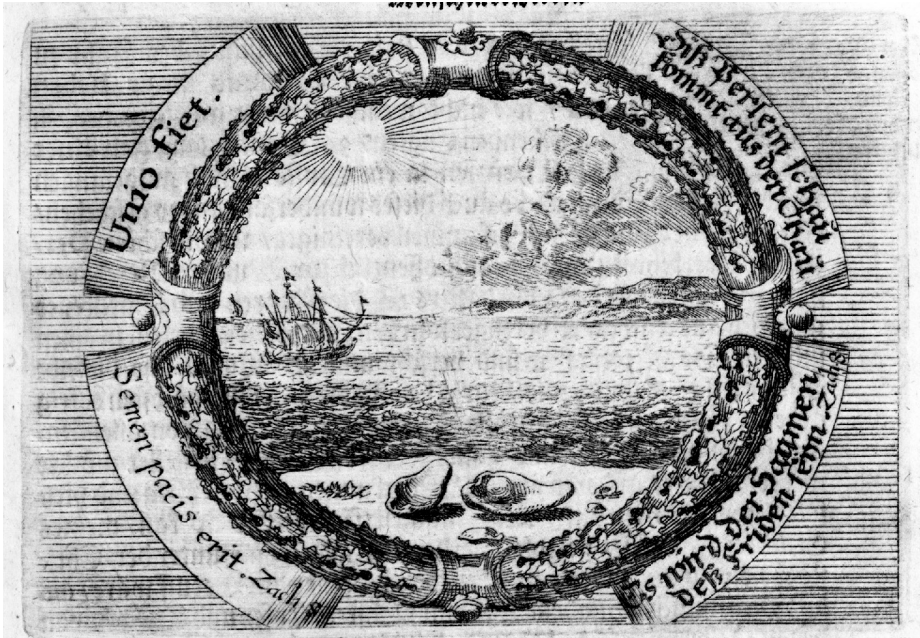
2. kép. A pozsonyi jezsuita kollégium Káptalan (ma: Kapitúlská) utcai homlokzata

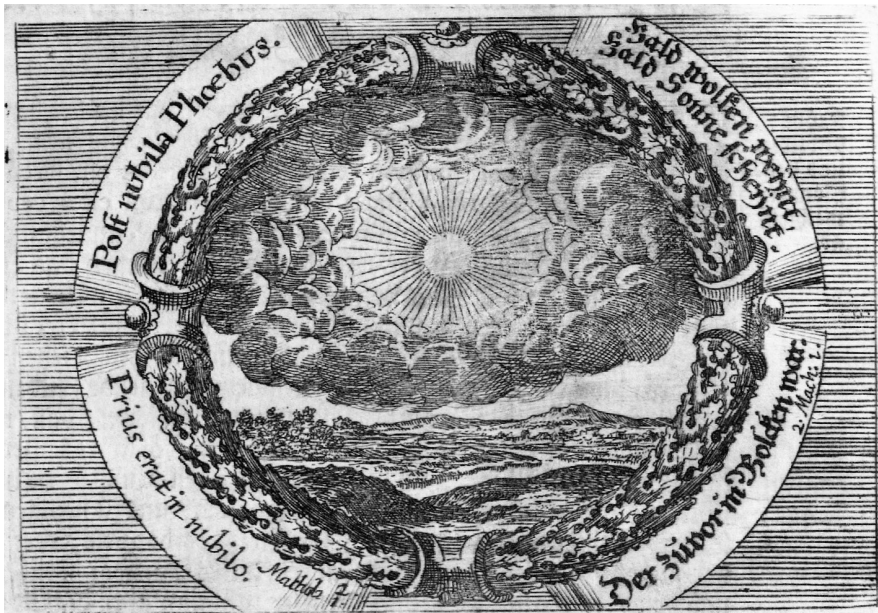
3. kép. Embléma az oszmán félholdat tartó sason álló Szűzanya alakjával
 (Abgetrocknete, 1698, 263)

4. kép. Embléma Gedeon gyapjával (Abgetrocknete, 1698, 373)

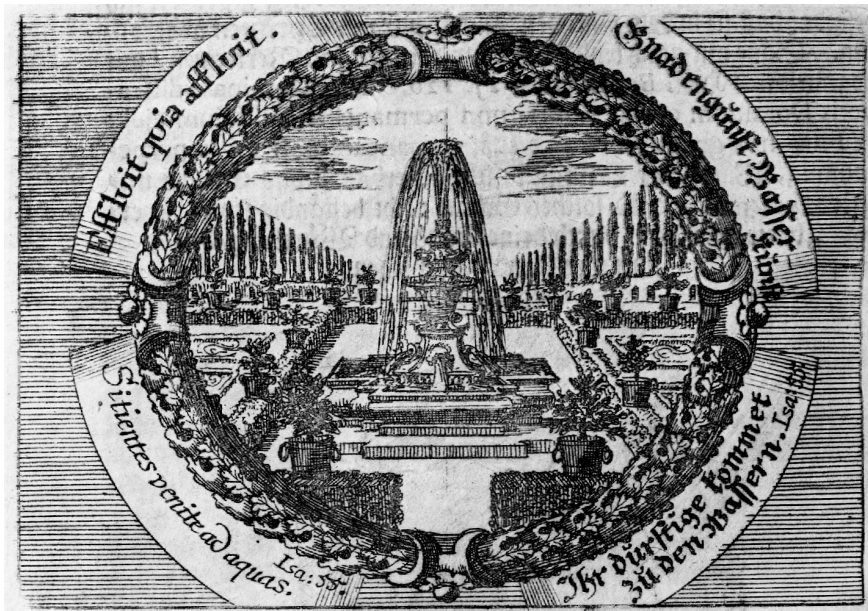
5. kép. Embléma harmatcseppektől igazgyöngyöt termő kagylóval
(*Abgetrocknete*, 1698, 401)

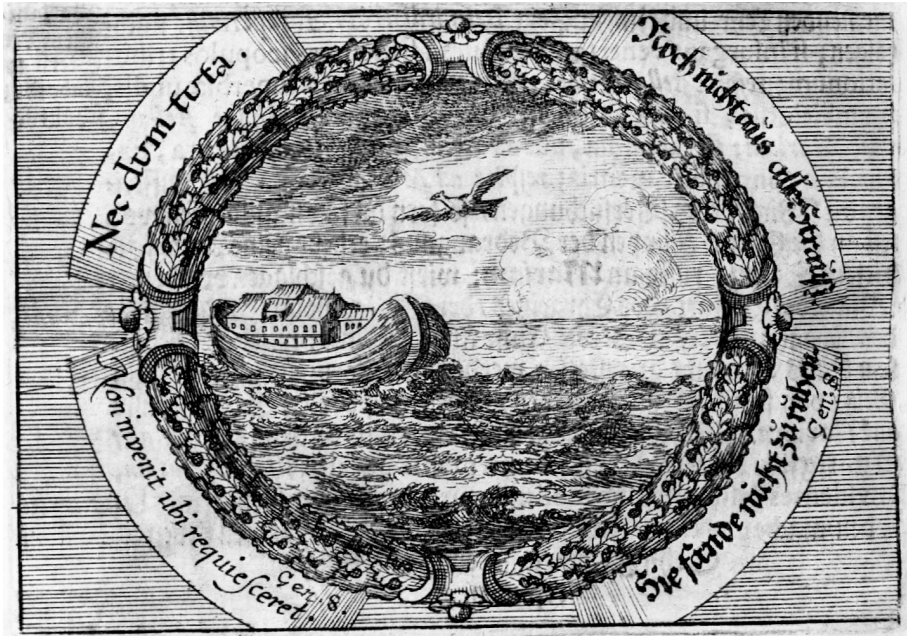
6. kép. Embléma a fellegek között felragyogó Esthajnalcillaggal (*Abgetrocknete*, 1698, 289)

7. kép. Embléma esőtől öntözött, zöldellő babérággal
 (Abgetrocknete, 1698, 60)

8. kép. Embléma szökőkúttal (Abgetrocknete, 1698, 428)

9. kép. Embléma Noé bárkájával (*Abgetrocknete*, 1698, 212)

10. kép. Embléma alkonyati záporral és lenyugvó nappal (*Abgetrocknete*, 1698, 160)

Forrás

Litterae Annuae Provinciae Austriae, 1698

ÖNB Hs. Cod. 12094, f. 56–57.

Titulus 18: Favores et fortunarum augmenta

Collegii Poseniensis oeconomia [...] In Collegio ad Sanctum Martinum, pro augenda erga prodigiosam Dei Genitricem devotione in superioris contignationis gradibus binas inter fenestras erecta est, imago miraculose anno ab hinc secundo, in vicu [!] Pötsch, illacrymantis Virginis, quam limen complectitur superinducto undique auro illustre, cui superne bini insident Coelestes [56v] genii corona Regni Apostolici Virginem incingentes. Graduum latera, ipsaque superficies et symboli, et iconibus refulgent. Prima pars quaternas continet vitam Christi, eiusque Matris, ac Nutritii complexas: quarum binae dexteram, binae contegunt sinistram: fornicis superficies Desponsationem Virginis cum Virgine, Mariae cum Josepho exhibet. Altera pars graduum totidem splendet imaginibus, quarum singulas deaurata includunt limina; superficiem vero emorientem Virgineum Sponsum repraesentat. Sinistrum latus ad ipsam sacram iconem peramplum contegit symbolum Austriacam Societatis nostrae Provinciam Geographica in tabula depictam referens, in cuius supremitate visitur solaribus circum amicta fulgoribus plorantis Deiparae effigies, ternos hanc in Provinciam coruscantes effundentis radios, cuius latera stipant Sanctus Fundator Noster, et Magno-Parente non minor Filius Xaverius, cum scripta desuper epigraphae: *Protectrix Sociorum*. Huic symbolo impositum est scutum, cui annus, quo haec cepta Devotio, hoc insertus chronographico: VIRGINI PLORANTI HAEC DEVOTIO EXVRGIT, ANNO QVO A CAESARE LEOPOLDO AVGVSTO NOTATA A REGIONE CHRONOGRAPHICA FACTA [1698]

Secunda inscriptio, cum lectorem ad latus invitet alterum, eius quoque symbolum hic venit describendum: subiicitur in hoc oculo gloriosa illa contra Barbaros triplo vallatos aggere, expugnatos tamen, Eugenio Sabauda Duce,²⁰ ad Zentam²¹ victoria desuper lucida in nube inter ternas aquilas conspicitur tot infelicium cladi ingemens Deipara, geminis innixa Aligeris. Pars symboli inferior spectabiles exhibet Augustissimum Caesarem,²² Regemque Augustum Josephum,²³ utrumque generosis devectoris equis, quorum ille Theutonicas, Hungaricas alter militares deducit copias: addito ad utrumque voto annum victoriae obtentae hinc denotante: VIVAT LEOPOLDVS MAGNVS ET REX IOSEPHVS, SVPERATO SVLTANO [1697]. Hoc symbolum coronat adjectum parieti

²⁰ Savoyai Jenő (1663–1736) gróf, Carignan hercege, császári tábornagy.

²¹ Az 1697. szeptember 11-i zentai csatában a Savoyai Jenő által vezetett keresztény sereg győzelmet aratott a törökök felett. Ezzel a csatával értek véget a török felszabadító háborúk, amelyeket az 1699-ben megkötött karlócai béke zárt le.

²² I. Lipót (1640–1705) német-római császár, magyar és cseh király.

²³ I. József (1678–1711) német-római császár, magyar és cseh király.

scutum quod aureis signata characteribus bina illa Augustissimi Caesaris proponit chronographica, quibus suum, quo in minimam fertur Societatem nostram, affectum super mensa in Professorum Domicilio tam ingeniose, quam clementer haec in verba expressit: **SIT FELIX NOVVS ANNVS IN DOMINO VNIVERSAE SOCIETATI IESV** [1698]: **SIC EX PLENO SVO CORDIS AFFECTV VOVET LEOPOLDVS CAESAR AVSTRACVS** [1698]

Fornix ad ipsam Virginis iconem bifariam divisus, octonis symbolis, tam ad lacrymas Deiparae, quam ad victoriae lauream ingeniose alludentibus docto artificis penicillo est investitus. Primum partis dextrae symbolum itidem refert e mari assurgentem, cum lemme *Haec nuntia pacis*, alterum extensum super terram Gedeonis vellus, cum depluo e coelo rore, hac adjecta epigraphe: *Haec signa triumphi*. Aliud mari innatante et recluso sinu supernum rorem excipientem, margaritam iam gravidam concham, cum inscriptione: *Dant pretium lacrymae*, quartum elucentem spississima inter nubila Hesperum, addito lemme: *Spesfausta futuri*.

Pars laeva fornix parem exhibet numerum symbolorum. Primum Laurum refert aperto in campo in terra viride attollentem caput, deciduis e nubibus stillicidiis irrigatam, cui subscripta epigraphes: *Plus crescite Lauri*. Secundum fontem adumbrat liquidam, quam scaturit, crystallum castrorum in medio propinantem, cui super imposita cernitur lacrymis liquescentis Imago Deiparae; sensum exprimit inscriptio: *Haec Martem recreat*. Huic succedit Arca Noe ultricibus undis innatans superior, ad quam alarum remigio contendit columba, vernantem olivae ramum deportans, lemma praebet: *Extincta est Numinis ira*. Postremum denique effigiat Solem nubium peplo involutum, adjecta epigraphe: *Haec mitigat aestum*. Sumptis pro hac devotione, exornandisque gradibus, qui centenos prope adaequant Imperiales contulere et Reverendissimi et Perillustres Patroni.

E gradibus nunc ad ambitum, communi nostrorum colloquio, aestatis tempore designatum: cuius tabulatum liberalitas Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Generalis Pálffy,²⁴ Comitum de Vöröskő, inclyti comitatus Poseniensis supremi comitis condecoravit. Quaterna istic spectare licet elementa symbolice expressa. Aquam iuvenis refert [57] Tobias, immanem piscem suo imminentem exitio, branchiis apprehensum e mari extrahentem. Aerem exprimit Propheta Habacuc ab Angelo per aera ad Danielelem Babylonem deportatus. Terram denotat Nabuchodonosor Regio e solio deturbatus, foenoque Bovis adinstar pastus. Ignem designat fornax Babylonica, vehementius, quam de more succensa, cuius in medio inter flammaram procillas illaesi discurrunt terni de Judae filiis, Ananias, Misael et Azarias. Latera elegantibus coelitem nostrorum imaginibus, fabulisque geographicis sunt investita. Hoc fulget decore vetus Poseniensium statio. Ast si haec in arido; quid deinde in viridi? Et si splendor tam eximius ad Divum Martinum, quo clarescet nitore Sanctus ipse Salvator.

²⁴ Pálffy Miklós (1657–1732) gróf, császári tábornagy.

Rövidítések és irodalomjegyzék

ELTE EK
K
Ab. 98.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Budapest
Kézirattár
<i>Historia collegii Posoniensis ad S. Salvatorem Societatis Jesu</i> [1672–1720].
MNL OL
T
1	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
Tervtár
Delineationes aedilium
OSZK
K
Fol. Lat. 3440.	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Kézirattár
<i>Historia Societatis Jesu Budae</i> , Tom. I. (1687–1736)
ÖNB
Hs.
Cod. 12094.
Cod. 12110.
Cod. 12111.	Österreichische Nationalbibliothek, Wien
Handschriftensammlung
<i>Litterae Annuae Provinciae Austriae</i> , 1698
(http://data.onb.ac.at/rec/AC13947454)
<i>Litterae Annuae Provinciae Austriae</i> , 1716
<i>Litterae Annuae Provinciae Austriae</i> , 1717

*

Abgetrocknete
1698

Abgetrocknete Thränen. Das ist: Von der Wunderthätigen Zäher-trieffenden Bildnus der Gnaden-reichen Gottes-Gebährerin, so zu Pötsch in Ober-Hungarn Anno 1696. den 4. Monats-Tag Novembris an beeden Augen zu weinen angefangen und folglich (die Aussetzungen beygerechnet) biß 8. December geweinet, Nürnberg, Johann Christoph Lochner, 1698. (VD17 12:194589D)

CP
V.

Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I., V. (1684–1699), ed. Ladislaus LUKÁCS, Roma, Institutum Historicum Societatis Iesu, 1990.

- GALAVICS
2004 GALAVICS Géza: *Magyar diákok 17. századi tézislapjai Közép-Európában*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 53. (2004) 53–80.
- KÁDÁR
2020 KÁDÁR Zsófia: *Jezsuiták Magyarországon a 17. században. Apozsonyi, győri és soproni kollégiumok*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020.
- KNAPP
2001 KNAPP Éva: *Retorikai koncepció és ikonográfiai program a győri jezsuita kollégium díszlépcsőjének freskóciklusán*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 50. (2001) 199–220.
- KNAPP
2004 KNAPP Éva: „*Abgetrocknete Thränen*” *A pócsi Mária-ikon kultuszának emblematikus elemei 1698-ban*, In: UŐ – TUSKÉS Gábor: *Populáris grafika a 17–18. században*, Budapest, Balassi Kiadó, 2004, 83–100.
- KUSLER
2021 KUSLER Ágnes: „*Ut pictura meditatio*”: *A győri volt jezsuita rendház díszlépcsőinek dekorációja a jezsuita Mária-embermatika kontextusában*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 70. (2021) 1. sz. (megjelenés alatt)
- LECHNER
1985 Georg Martin LECHNER: *Das barocke Thesenblatt: Entstehung, Verbreitung, Wirkung. Der Göttweiger Bestand*, Benediktinerstift Göttweig, 1985.
- ORTVAY
1905 ORTVAY Tivadar: *Pozsony város utcái és terei*, Pozsony, 1905.
- SCHERER
1702 Heinrich SCHERER: *Atlas Marianus, sive praecipuae totius orbis habitati imagines et statuae*, Monachii, Maria Magdalena Rauchin, 1702.
- SERFŐZŐ
2010 SERFŐZŐ Szabolcs: *A zarándokbelyek szerepe a Habsburg-dinasztia reprezentációjában a 17–18. században*, In: *Századok*, 144. (2010) 1183–1223.
- STAUD
1984 STAUD Géza: *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai*, I. 1561–1773, Budapest, MTA, 1984.

TUSOR
2013

TUSOR Péter: *A legkorábbi Pázmány-portré „rejtélye”*, In: *Művészettörténeti Értesítő*, 62. (2013) 303–310.

TÜSKÉS
2009

TÜSKÉS Anna: *A pócsi Mária-kegykép kisgrafikai ábrázolásai*, In: *Ars perennis. Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciája*, szerk. TÜSKÉS Anna, Budapest, CentrArt Művészettörténeti Műhely, 2009, 267–284.

VÁRHIDI
1988

RENNERNÉ VÁRHIDI Klára: *Buda zenei élete a XVIII. században a jezsuita források tükrében*, I, In: *Zenetudományi Dolgozatok*, 10. (1988) 107–128.